

**Право підозрюваного,
обвинуваченого мати час і
можливості, необхідні для
підготовки свого захисту:
теорія і практика реалізації у
кримінальному провадженні
України**

У монографії комплексно досліджено право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, в розрізі європейських стандартів з фокусом на особливості реалізації даного права в кримінальному провадженні України. З позицій усталеної прецедентної практики ЄСПЛ встановлено зміст права сторони захисту на достатній час та права на достатні можливості для підготовки позиції у справі шляхом виокремлення складових / аспектів вказаних прав, визначення умов, за яких ці права вважатимуться дотриманими.

Визначено ступінь та характер відображення європейських стандартів дотримання вказаного права у нормах національного законодавства. Виокремлено умови (критерії), які повинні враховуватись слідчими суддями, суддями при визначенні питання щодо можливості / доцільності надання стороною обвинувачення доступу та права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які сторона обвинувачення не вбачає за необхідне надати стороні захисту та притримується позиції щодо обмеження таких матеріалів для сторони захисту.

Розроблені науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	4
Передмова	5
Розділ 1	
Зміст функції захисту в кримінальному процесі України	9
1.1 Концепт ефективного захисту в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини	9
1.2 Імплементация прав обвинуваченого, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в кримінальному процесуальному законодавстві України	44
Розділ 2	
Право обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення мати час, необхідний для підготовки свого захисту у контексті ефективного захисту	66
2.1 Зміст права мати час, необхідний для підготовки свого захисту: європейські стандарти	66
2.2 Проблеми та тенденції вдосконалення забезпечення права на час, необхідний для підготовки захисту в Україні: нормативний та правозастосовний аспекти	97
Розділ 3	
Право обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення мати можливості, необхідні для підготовки свого захисту у контексті ефективного захисту	124
3.1 Практика Європейського суду з прав людини та особливості реалізації права в Україні	124
3.2 Питання доступу до матеріалів кримінального провадження	172
Висновки	227
Список використаних джерел	240

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БВПД – безоплатна вторинна правова допомога

БПД – безоплатна правова допомога

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄСПЛ, Суд – Європейський суд з прав людини

ЗЗКП – заходи забезпечення кримінального провадження

ЗУ – Закон України

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року

НС(Р)Д – негласна слідча (розшукова) дія

ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ОРЗ – оперативно-розшукові заходи

п. – пункт

СІЗО – слідчий ізолятор

ст. – стаття

ч. – частина

ПЕРЕДМОВА

Розвиток ефективного інституту захисту у кримінальному провадженні слугує запорукою існування сучасної правової держави, яка в змозі гарантувати справедливий судовий розгляд з дотриманням основоположних принципів кримінального процесу, таких як змагальність, рівність сторін, пропорційність та ін. Незважаючи на значні напрацювання законодавця в напрямку гарантування права на захист, все ж правозастосування впроваджених норм виступає індикатором прогалин та інших упущень несумісних із першоціллю, яка, серед іншого, полягала у збалансуванні прав сторони захисту та сторони обвинувачення, у наданні стороні захисту більше можливостей для реалізації свого права на захист на всіх стадіях кримінального провадження. Сьогодні саме правильне застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) та прецедентної практики Європейського суду з прав людини (надалі – Суд, ЄСПЛ) дає змогу наблизити ситуацію, що склалась для сторони захисту, до прийнятної. Імплементацийні процеси щодо релевантного послідовного впровадження напрацювань європейської спільноти тривають в більшій мірі завдяки вітчизняним науковцям, практикуючим правникам та міжнародним експертам, які висвітлюють нагальні проблеми у своїх працях, шляхом участі у конференціях, круглих столах та інших важливих заходах та обґрунтовуючи, пропонують можливі шляхи їх подолання. Право на захист в кримінальному провадженні містить багато складових прав, дотримання яких в сукупності дозволяє стверджувати про дотримання права в цілому.

Однією із таких складових виступає право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки

свого захисту, передбачене ст. 6(3)в Конвенції. В той же час, лише прецедентна практика ЄСПЛ дозволяє з'ясувати дійсний зміст даного права та встановити, які умови (критерії) повинні виконуватись задля встановлення факту дотримання права як на достатній час, так і на достатні можливості для підготовки позиції захисту стороною обвинувачення на всіх стадіях кримінального провадження.

Важливо, що на даному етапі існує проблема законодавчого визначення та розуміння сутності понять «достатній час» та «достатні можливості» в контексті вище вказаної норми. У зв'язку з тим, що зміст даних складових права розкривається у практиці ЄСПЛ дещо по-різному з огляду на обставини кожної конкретної справи в розрізі обставин, що склались, виникають протиріччя щодо визначення та закріплення самого часу та можливостей, які були б достатніми для підготовки до захисту підозрюваним, обвинуваченим.

Своєю чергою, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) містить досить обмежений ряд норм, які покликані гарантувати дотримання права підозрюваного, обвинуваченого мати час та можливості, необхідні для підготовки позиції захисту. Водночас, КПК України потребує значного вдосконалення. Про це свідчить і чисельність рішень ЄСПЛ проти України, в яких були констатовані систематичні порушення права на захист, зокрема, права гарантованого ст.6(3)в Конвенції.

Проблеми забезпечення реалізації права на захист, в тому числі і права підозрюваного, обвинуваченого на достатній час та можливості для підготовки свого захисту розглядалися у роботах таких зарубіжних вчених, як Довидаса Віткаускаса, Джеремі Макбрайд, Ед Кейпа, Заза Наморадзе, J Summers та національних вчених та практикуючих правників, як Ю.П. Аленіна, Т.В. Бабчинської, О.Р. Балацької, І.М. Бігунець, Н.А. Боржецької, Т.Б. Вільчик, Т.В. Волошанівської, І.В. Гловюк, Ю.В. Горб, О.М. Дроздова, І.В. Дубівка, О.В. Дудко, В.В. Єрохіна, В.А. Завтура, Я.О. Іваницького, Н.С. Карпова, С.О. Ковальчук, О.Ю. Костюченко, І.В. Кузіної,

О.П. Кучинської, О.Ю. Лань, О.В. Малахової, О.В. Маслюк, М.Г. Моторигіної, В.Т. Нор, І.М. Одинцової, М.А. Погорецького, М.М. Погорецького, Д.В. Пономаренка, В.О. Попелюшко, С.О. Січко, Є.В. Смирнова, О.С. Старенького, В.М. Тертишника, О.О. Торбаса, Т.І. Фулей, О.О. Юхно, О.Г. Яновської та ін. Така кількість досліджень свідчить про нагальну необхідність вирішення існуючих для сторони захисту проблем як в законодавчому полі, так і на правозастосовному рівні, які позбавляють можливості говорити про справедливе судочинство в Україні.

Варто зауважити, що спеціальних досліджень, пов'язаних із аналізом прецедентної практики ЄСПЛ та національного законодавства щодо застосування Конвенції в частині забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення мати достатній час та можливості для підготовки свого захисту як необхідного елементу права на ефективний захист та, відповідно, справедливого судового розгляду кримінального провадження, не проводилось. В той же час, враховуючи важливість та прецедентність висновків ЄСПЛ, вкрай необхідним вбачається визначення сутності права на достатній час та права на достатні можливості (в тій мірі, в якій їх можливо розмежувати), встановити умови, за яких такі права будуть вважатися дотриманими, в т.ч. з врахуванням можливих обмежень, з'ясувати зв'язок вказаних прав з іншими складовими права на ефективний захист.

Позаяк наразі невиправдано стверджувати про забезпечення змагальності та рівності сторін у кримінальному провадженні України, інститут захисту беззаперечно продовжує потребувати законодавчого та правозастосовного розвитку та удосконалення, то актуальне дослідження, яке таргетоване саме на прискіпливе вивчення права, гарантованого ст. 6(3)б Конвенції, як в розрізі практики ЄСПЛ, так і через призму українського законодавства та правозастосування є вкрай пріоритетним та «на часі».

Правові питання, пов'язані із реалізацією права підозрюваного, обвинуваченого на достатній час та можливості для підготовки позиції захисту, потребують глибокого наукового аналізу

та вимагають подальшого дослідження для вироблення стійких обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства у частині гарантування вказаного права, що, своєю чергою, зумовлює актуальність та об'єктивну необхідність у розробці науково обґрунтованої концепції релевантного змісту права підозрюваного, обвинуваченого мати час та можливості, необхідні для підготовки захисту, гарантованого ст. 6(3)б Конвенції та формування обґрунтованих рекомендацій щодо вирішення проблемних питань регламентації та реалізації даного права в Україні.

Висловляю щиро вдячність за підтримку та безцінні поради докторці юридичних наук, професорці Ірині Василівні Гловюк, докторці юридичних наук, професорці Ганні Костянтинівні Тетерятник та кандидатці юридичних наук, доцентці Анастасії Вікторівні Підгородинській.

Слова великої вдячності за увагу до проблематики, конструктивну критику та доброзичливе ставлення вельмишановним рецензентам монографії – кандидату юридичних наук, професору Роману Ігоровичу Благуті, докторці юридичних наук, професорці Ірині Василівні Гловюк, кандидату юридичних наук, доценту Віктору Андрійовичу Завтуру.

Окрема подяка колективу кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ.

Безмежна вдячність моїй родині, друзям та колегам за нескінченну віру, неоціненну підтримку та натхнення.

Розділ 1

ЗМІСТ ФУНКЦІЇ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

1.1 Концепт ефективного захисту в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини

Розглядаючи питання ефективного захисту у кримінальному провадженні України, слід виходити із розуміння функції захисту як обумовленого завданнями кримінального провадження напрямку діяльності підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), засудженого, виправданого, особи, щодо якої ведеться провадження із застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, їх законних представників та захисників, спрямованого на: забезпечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; виявлення обставин, що спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого (підсудного), виключають або пом'якшують його відповідальність, пом'якшують покарання та інші наслідки засудження особи; на охорону особистих та майнових прав; на сприяння застосуванню інституту реабілітації; а також недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів в формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством¹.

---

¹ Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. С. 368–369.

Європейськими стандартами забезпечення прав людини у кримінальному процесі є положення, що відображають загальні принципи і практику забезпечення прав людини, встановлені Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – Конвенція) і протоколами Ради Європи до неї, а також ухваленими на її основі рішеннями Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ, Суд) (судові прецеденти) і є обов'язковими для виконання національними компетентними органами під час кримінального судочинства².

Право на справедливий суд є одним із фундаментальних прав, які повинні гарантуватись державою задля нормального функціонування сучасного демократичного суспільства. Дане право закріплене у низці міжнародних актів, зокрема, у статті 6 Конвенції, яку ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 року. Вказана стаття скомпонована з ряду елементів – загальних (general guarantees) та особливих гарантій (specific guarantees), які в сукупності дають можливість говорити про забезпечення права на справедливий суд. Так, стаття 6 Конвенції є однією із найоб'ємніших статей Конвенції, та закріплена наступним чином:

«Право на справедливий суд»

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або

---

² Сімонович Д.В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. С. 15.

захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту;

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.»

Аналіз статті 6 Конвенції дозволяє виділити загальні (процесуальні) вимоги, які, серед іншого, стосуються питань дотримання справедливості (зокрема, рівності сторін та змагальності провадження, мотивованості судового рішення, права зберігати мовчання і не свідчити проти себе, використання доказів, отриманих незаконно або ж із порушеннями Конвенції та ін.), публічності провадження та розумних строків (ст. 6(1) Конвенції).

До особливих гарантій, в свою чергу, належать дотримання презумпції невинуватості (ст. 6(2) Конвенції) та прав сторони захисту (ст. 6(3) Конвенції).

Зосередимо увагу на правах, гарантованих стороні захисту у кримінальному провадженні, які з огляду на вищепроцитовану норму втілені щонайменше у п'яти компонентах (а – е).

Реалізація конвенційних норм безпосередньо пов'язана із прецедентною практикою ЄСПЛ. Саме ЄСПЛ у своїх рішеннях тлумачить норми Конвенції, тобто, розкриває їх зміст та вказує на правильний доречний підхід правозастосування, в тому числі із врахуванням викликів сьогодення, задля уникнення спотворення змісту гарантії та зловживання під час реалізації норми.

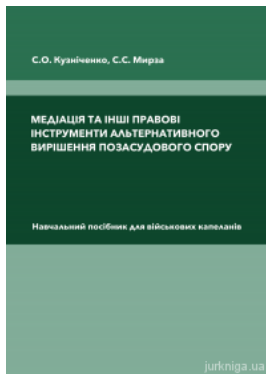
Такі рішення Суду наділені всіма властивостями судового прецеденту, а тому національним судам під час вирішення питання, чи було особі забезпечене право на ефективний захист, необхідно звертатися до критеріїв, які вироблені в практиці ЄСПЛ, що повинно бути відображено у мотивувальній частині їхніх рішень³.

При цьому, необхідно розуміти, що Суд не надає певного вичерпного переліку обставин, вимог, наявність яких свідчила б про ефективний захист. Разом з тим, є підхід, що ефективний захист у кримінальному процесі неодмінно вимагає, щоб підозрюваний або обвинувачений був здатен брати участь у процедурах, які щодо нього проводяться; щоб він розумів, що йому кажуть, а інші розуміли його; щоб йому надали інформацію про підозру чи обвинувачення; щоб він був поінформованим про підстави прийнятих у справі рішень; щоб він мав доступ до матеріалів справи; щоби йому надали достатньо часу і можливостей для відповіді на обвинувачення і на підготовку до судового розгляду справи; щоб підозрюваний або обвинувачений міг представити інформацію та докази, які свідчать на його користь; щоб з ним поводитися у спосіб, який не поставить його в несприятливе становище, і щоб в нього була можливість оскаржувати

---

³ Волошанівська Т.В. Застосування судами України практики Європейського суду з прав людини щодо забезпечення права на ефективний захист у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 261.

Книги, які можуть вас зацікавити

Медіація та інші правові
інструменти
альтернативного
вирішення
позасудового спору

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт →](#)